

Justyna Gałuszka

Kraków

ORCID 0000-0002-1714-0179

Instrukcja sejmikowa województwa ruskiego z 1598 r. – edycja źródła*

Słowa kluczowe: sejmik wiszeński, instrukcja sejmikowa, edycja źródła, Stanisław Stadnicki, Jan Zamoyski

W niniejszym artykule chciałabym poddać analizie tekst instrukcji sejmiku województwa ruskiego, który odbył się 27 stycznia 1598 r. w Wiszni. W aneksie zdecydowałam się dołączyć edycję źródłową, której podstawą był rękopiśmienny dokument przechowywany w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie w dziale II Archiwum Warszawskiego Radziwiłłów. Z nieznanых powodów został on pominięty przez wydawcę akt sejmikowych tegoż województwa, Antoniego Prochaskę, w monumentalnej edycji *Akt grodzkich i ziemskich...*¹. Na początku jednak należy pokrótce scharakteryzować ówczesną sytuację polityczną w Rzeczypospolitej polsko-litewskiej oraz ukazać okoliczności zwołania przedostatniego sejmiku XVI w.² Choć istnieją monografie

* Artykuł powstał w wyniku badań naukowych realizowanych w ramach projektu „PRELUDIUM” 17 pt. „Buntownik i zdrajca czy obrońca wolności szlacheckich? Biografia polityczna Stanisława Stadnickiego (ok. 1551–1610)” (nr projektu UMO-2019/33/N/HS3/01883) finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki.

¹ *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie*, t. 20: *Lauda sejmikowe*, t. 1: *Lauda wiszeńskie 1572–1648*, oprac. A. Prochaska, Lwów 1909 (dalej: AGZ).

² Wbrew tytułowi monografii Jana Rzońcy sejm 1598 r. nie był ostatnim sejmem Rzeczypospolitej w XVI w., gdyż dwa lata później również zebrały się trzy zgromadzenia. Por. J. Rzońca, *Sejmy z lat 1597 i 1598*, cz. 2, *Ostatni sejm Rzeczypospolitej w XVI wieku*, Opole 1993; B. Janiszewska-Mincer, *Rzeczpospolita Polska w latach 1600–1603 (narastanie konfliktu między Zygmuntem III Wazą a stanami)*, Bydgoszcz 1984.

omawiające ten okres, to należy uznać je za daleko niewystarczające i niewyjaśniające wielu problemów państwa na przełomie dwóch stuleci. Prace takich historyków, jak Jan Rzońca³ czy Barbara Janiszewska-Mincer⁴ powstawały w trudnych latach PRL, a brak dostępu do wielu zagranicznych archiwów odcisnął na nich swoje piętno. Wskazywał na to chociażby Leszek Jarmański w krytycznych recenzjach opracowania Janiszewskiej-Mincer⁵. Obrady zarówno sejmiku wiszeńskiego, jak i sejmu walnego w 1597 r. były bardzo burzliwe. W styczniu tego roku w Wiszni doszło do rozdwojenia sejmiku w wyniku napięć między zwolennikami kanclerza i hetmana wielkiego koronnego Jana Zamoyskiego (1542–1605) a jego przeciwnikami, wśród których w województwie ruskim prym wiódł ówczesny starosta zygulski Stanisław Stadnicki. Nie był to pierwszy przejaw konfliktu między oboma politykami, ale wydaje się, że jego apogeum przypadło właśnie na ten moment. Stadnicki nie mógł zapomnieć kanclerzowi niedostatecznego wynagrodzenia za trudy wojenne z czasów Stefana Batorego oraz tzw. sprawy Zborowskich. 20 stycznia 1597 r. wybrano dwa komplety posłów: koło senatorów i żołnierzy oraz koło szlacheckie. Stanisław Stadnicki należał do tego ostatniego. Ostatnio problematykę tego zgromadzenia analizował Norbert Chlebiak⁶. W swoim artykule zawarł dość zaskakującą konstatację: „Przełom XVI i XVII w. w kontekście akt sejmiku wiszeńskiego charakteryzuje się sporą luką źródłową: pomiędzy laudami z lat 1593–1602 zachowały się jedynie dwie protestacje z 1596 r. oraz instrukcja poselska i protestacja z 1597 r.”⁷. Zasadne wydaje się zatem wydanie krytycznej edycji instrukcji poselskiej z 1598 r. i uzupełnienie tej luki, zwłaszcza wobec zainteresowania badaczy tym okresem. Warto podkreślić, że rozdwojenie sejmiku nie było sytuacją typową i ilustruje silne antagonizmy w województwie ruskim⁸. Stanisław

³ Na przykład J. Rzońca, *Rzeczpospolita Polska w latach 1596–1599. Wybrane zagadnienia polityki wewnętrznej i zagranicznej*, Opole 1980; idem, *Sejmy z lat 1597 i 1598*, cz. 1: *Bezowocny sejm z 1597 roku*, Warszawa–Wrocław 1989.

⁴ B. Janiszewska-Mincer, F. Mincer, *Rzeczpospolita Polska a Prusy Książęce w latach 1598–1621. Sprawa sukcesji brandenburskiej*, Warszawa 1988.

⁵ L. Jarmański [rec.:], *Barbara Janiszewska-Mincer, Rzeczpospolita Polska w latach 1600–1603*, OIRP 34, 1989, s. 237–244; B. Janiszewska-Mincer, *Odpowiedź na recenzję Leszka Jarmańskiego*, OIRP 37, 1993, s. 141–145; L. Jarmański, *Odpowiedź na replikę Barbary Janiszewskiej-Mincer*, OIRP 37, 1993, s. 146–151.

⁶ N. Chlebiak, *Rozdwojenie sejmiku wiszeńskiego w 1597 r.*, „Rocznik Filozoficzny Ignatianum” 28(2), 2022, s. 215–236.

⁷ Ibidem, s. 217.

⁸ Do tej kwestii odniosła się Izabela Lewandowska-Malec w monografii poświęconej sejmowi walnemu za panowania Zygmunta III Wazy, zob. eadem, *Sejm walny koronny Rzeczypospolitej Obojga Narodów i jego dorobek ustawodawczy (1587–1632)*, Kraków 2009, s. 80.

Stadnicki praktycznie przez całe obrady musiał dowodzić prawomocności swojego wyboru. Ten konflikt lokalny relacjonowano podczas obrad w Warszawie. Elekcji jednego kompletu posłów dokonała fakcja senatorska powszechnie kojarzona z Zamoyskim i żołnierze zorganizowani przez starostę przemyskiego Jana Tomasza Drohojowskiego (1535–1605). Pokazuje to wciąż duże wpływy kanclerza wśród żołnierzy i stosowanie przez niego wojskowych metod w walce politycznej. W odpowiedzi na kroki kanclerza stronnictwo szlacheckie ze Stadnickim na czele przeniosło się na pobliski cmentarz, podczas gdy reszta obradowała w kościele w Wiszni. Następnego dnia koło szlacheckie wniosło do ksiąg grodzkich przemyskich protestację przeciwko sprowadzeniu na obrady sejmikowe wojska, które „aklamacje i dalsze progresy z uszczerbkiem praw i wolności pospolitych czynili”, ponadto gnębiło okolicę grabieżami⁹. Podpisało się pod nią ponad 60 przedstawicieli szlachty, okazując tym samym oburzenie przebiegiem zgromadzenia sejmikowego. Przeciwko takim praktykom, tj. użyciu wojska podczas obrad sejmikowych, dzień po jego zakończeniu (21 stycznia) szlachta przemyska wniosła protest w tej sprawie do ksiąg grodzkich przemyskich, pod którym na pierwszym miejscu podpisał się Stanisław Stadnicki. Z kolei podczas sejmu w 1597 r. „Diabeł łańcucki” tłumaczył, że obecni na sejmiku senatorowie obstawili kościół wojskiem i zmusili zbraną w nim szlachtę wpięrow do wyboru na marszałka referendarza koronnego Jana Tomasza Drohojowskiego, a następnie elekcji na posłów swoich kandydatów:

Naprzód, że starożytne domy od posług Rzpltej chcą odpychać, co się skąd znaczy, gdy *nos deponimus arma*, a żołnierza we zbroje ubrawszy fakcye stroją na nas, z onym żołnierzem na sejmiki przyjeżdżają, jako teraz na tym Wiśnickim sejmiku uczynili, gdy panowie senatorowie ludem żołnierskim kościół osadzili, tamże *reclamantibus* i *protestantibus nobilibus* z hukiem na bracią młodszą Marszałkiem tamtego sejmiku Wiśnickiego pana referendarza koronnego [Jan Tomasz Drohojowski – J.G.], który był z ludem niemalym przyjechał przeciw prawu pospolitemu obrali. Do tego ciż panowie senatorowie z żołnierzami pospołu opprimując wolności nas ludzi szlacheckich, nad zwyczaj pospolity, nad zgodę ziemian posła JKMcI nie tylko przy wotach swych senatorskich, ale i przy wotach koła rycerskiego zostawili i jemu wotować rozkazali. Nadto pobór na nas bez ukazania gruntownej potrzeby senat z żołnierzem wyciskają, gdziebyśmy temu byli przeciwni przegrózkami nas obsyłając; zapłaty się sam sobie żołnierz domawiał [--] Za taką tedy oppressyą nas ludzi szlacheckich uczyniwszy

⁹ „Protestacja szlachty przemyskiej z powodu nadużyć żołnierzy, również jak i przeciw poborom na sejmie przyszłym”, Przemysł, 21 I 1597, AGZ, t. 20, s. 103–104.

protestacją, my ludzie szlacheccy odszedłszy od koła, kędy żołnierz był, insze koło szlacheckie wedle onegoż kościoła na tymże cmyntarzu uczyniwszy i tam obrawszy sobie Marszałka, nas posły swe bracią swą, nie żołnierza tu do WMci posłali¹⁰.

Stadnicki odniósł się również do konstytucji sejmowych z lat 1591 i 1593, które zabraniały żołnierzom udziału w sejmikach¹¹. W związku z tym część szlachty złożyła protestację w sądzie grodzkim przemyskim i następnie zebrała się na cmentarzu, dokonując, jak stwierdzono, bez przymusu, wyboru marszałka i swoich posłów, m.in. Stanisława Stadnickiego relacjonującego przebieg sejmiku podczas sejmiku walnego. Z kolei w imieniu posłów „senatorskich” obrady sejmiku opisał Piotr Oźga. Stwierdził on, że Stadniccy przybyli do Sądowej Wiszni w asyście pocztów zbrojnych, a marszałek został wybrany nie przez żołnierzy, lecz przez szlachtę. Fakt przyprowadzenia przez Drohojowskiego swoich pocztów uzasadniał jego obawą przed napadnięciem przez wojewodę wołyńskiego Aleksandra Ostrońskiego. Oskarżył też Stadnickich, że opuścili sejmik, ponieważ nie chcieli oni wyrazić zgody na podatki i opowiadali się za obroną Rzeczypospolitej przy pomocy nieskutecznego pospolitego ruszenia. Oźga wskazał też, że skład poselski, którego on również był członkiem, powinien zostać uznany za legalny, gdyż posiadał instrukcję zgodną z interesem państwa. Kolejny z posłów, Jakub Sienieński, oświadczył, że przyczyną rozdwojenia była nie tylko rozbieżność w sprawie podatków, lecz przede wszystkim dążenie części zgromadzonych do wyboru żołnierza na posła. Ostatecznie podczas sejmiku wykluczono z obrad obydwie komplety posłów wybranych w Sądowej Wiszni. W skład drugiej wybranej przez szlachtę grupy poselskiej weszło dwóch różnowierców i tym razem po raz kolejny godność poselską powierzono Stanisławowi Stadnickiemu. Świadczy to o ciągle dużych wpływach protestantów na sejmiku wiszeńskim. Wobec zdominowania przez szlachtę katolicką komplety posłów wybranego przez stronnictwo kanclerskie właśnie obecność w drugim obozie Stanisława Stadnickiego dawała nadzieję na poruszenie spraw prawosławnych na forum sejmiku walnego.

Starosta zygwulski musiał niemal do końca sejmiku przekonywać izbę poselską o ważności swego mandatu. Zarzucono mu „chciwość poselstwa”, ale ostatecznie, przy milczącej zgodzie posłów, Stadnicki pozostał do końca obrad. Sejm rozszedł

¹⁰ *Dyaryusze sejmowe r. 1597*, wyd. E. Barwiński, „Scriptores Rerum Polonicarum”, t. 20, Kraków 1907, s. 6.

¹¹ „Disciplina Militaris: To też osobliwie waruiąc, aby tak hetmani, iako y rotmistrze, także towarzystwo ich, na żadne swe y przyjaciół swych prywatne potrzeby, seymiki oraz zjazdy, żołnierzów tych nie wazyli się używać”, VC 2/2, s. 199–200.

się bez podjęcia uchwał, a Jan Rzońca, autor jedynej monografii zgromadzenia z 1597 r., uznał, że spór o prawomocność wyboru posłów wiszeńskich hamował obrady i nie pozwolił na uchwalenie konstytucji. Historyk ocenił ten problem tymi słowami: „Spór o prawomocność wyboru posłów wiszeńskich ciągnął się aż przez 18 dni. Ograniczył on czas obrad nad właściwą problematyką sejmową, a ponadto wpłynął w dużym stopniu na wytworzenie się atmosfery niesprzyjającej konstruktywnej działalności izby poselskiej”¹². Opolski historyk nie znał i nie rozumiał antagonizmów w województwie ruskim, walki o wpływy polityczne i tego, że owe „niepokoje lokalne” zostały przeniesione na poziom sejmu walnego nie bez przyczyny, gdyż posłowie starali się zwrócić uwagę na problem wykorzystywania prywatnych pocztów do rozgrywek politycznych oraz wywierania nacisków przez Jana Zamoyskiego na sejmiki ziemskie. Jan Rzońca kategorycznie ocenił izbę niższą staropolskiego parlamentu: „Zawinili posłowie ziemscy, którzy nie umieli przedłożyć spraw ogólnopaństwowych ponad swe prywatne ambicje i prowincjonalne sprawy”¹³. Moim zdaniem sprawa ta nie jest oczywista i stanowi dowód dużych napięć w ówczesnym województwie ruskim między przeciwnikami i zwolennikami kanclerza, który uważał ten obszar za strefę swoich wpływów i wszelkimi środkami starał się utrzymać prawo decydowania o wyborze przedstawicieli oraz o instrukcjach sejmikowych, co można uznać za niepokojący objaw odbierania lokalnym zgromadzeniom samodzielności. Ocena Jana Rzońcy wydaje się w świetle innych materiałów, przede wszystkim korespondencji oraz protestacji sądowych, zbyt powierzchowna i mocno uproszczona.

Wydawać by się mogło, że po rozczarowaniu, jakim niewątpliwie dla innowierców był sejm z 1597 r., kolejne zgromadzenie będzie szansą na poprawę pozycji prawnej dysydentów, może więc zaskakiwać postawa Stadnickiego podczas obrad sejmiku w 1598 r., która była bardzo spokojna i zachowawcza. Wiązało się to z chwilowym sojuszem „Diabła” z kanclerzem Janem Zamoyskim. Klęska współpracowników politycznych pana na Zamościu na sejmiku wiszeńskim w 1597 r. wzbudziła zaniepokojenie, ponieważ uznawał on województwo ruskie za strefę swoich wpływów politycznych. Efemeryczne porozumienie między starostą zygulskim a panem na Zamościu zostało zawiązane dzięki pośrednictwu starosty dobromilskiego i mościckiego Jana Szczęsnego Herburta¹⁴. Dla Stadnickiego

¹² J. Rzońca, *Sejmy z lat 1597 i 1598*, s. 112–113.

¹³ J. Rzońca, *Spór o prawomocność wyboru posłów wiszeńskich na sejmie 1597 r.*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu”, Historia, 23, 1986, s. 13–22.

¹⁴ S. Cynarski, *Herbert Jan Szczęsny h. własnego (1567–1616)*, PSB, t. 9, Wrocław 1960–1961, s. 443–445; J. Serafin, *Jan Szczęsny Herbert (1567–1616). Działacz szlachecki, pisarz polityczny, wydawca*, Sanok 2017, s. 66.

był to sposób na uzyskanie nowych źródeł czerpania zysków, ponieważ liczył na jakiś urząd. W czerwcu 1597 r. Herburt zawiadomił Zamoyskiego, iż staroście zygwulskiemu przypadła do gustu propozycja kanclerza dotycząca wyciszenia konfliktów i współpracy¹⁵. Sądzę, iż Zamoyski miał nadzieję, że zjednanie Stadnickiego uspokoi sytuację na sejmiku wiszeńskim, gdyż po bardzo burzliwym wcześniejszym zgromadzeniu nie mógł już sobie pozwolić na powtórzenie tej sytuacji. Herburt nie miał złudzeń co do intencji starosty zygwulskiego – a były one czysto materialne: „widzę żeby dignitarstwo jakie wziąć rad”¹⁶. Dzięki staroście dobromilskiemu styczniowy sejmik w 1598 r. był spokojny i przebiegł bez niesnasek. Wybór posłów tym razem nie nastroczał kłopotów, został bowiem uzgodniony wcześniej. Według Herburtu „na posły pozwała [Stanisław Stadnicki – J.G.] te: ze lwowskiej [ziemi – J.G.] pana podkomorzego¹⁷ [Iwowskiego – J.G.] i pana pisarza lwowskiego¹⁸, z przemyskiej [ziemi – J.G.] siebie i pana Fredra rotmistrza¹⁹, z sanockiej [ziemi – J.G.] pana Stana²⁰ i starostę sanockiego²¹ albo

¹⁵ J.S. Herburt do J. Zamoyskiego z Jaworowa, [b.m.], 9 VI 1597, AGAD, AZ 670, s. 24.

¹⁶ J.S. Herburt do J. Zamoyskiego, [b.m.], 27 XII 1597, AGAD, AZ 190, k. 49.

¹⁷ Jakub Sienieński – wojewódzic podolski, tylko raz został wybrany posłem na sejm z województwa ruskiego, ale później był aktywnym uczestnikiem sejmiku opatowskiego. I. Kaniewska, *Sienieński Jakub h. Dębno (1568–1639)*, PSB, t. 37, Warszawa–Kraków 1996–1997, s. 174–179.

¹⁸ Pisarzem lwowskim był Jan Swoszowski. Łączył działalność publiczną ze służbą wojskową, w latach 1588–1612 pełnił urząd pisarza ziemskiego lwowskiego, od 1615 r. był podkomorzym lwowskim. Był jednym z klientów wojewody wileńskiego Konstantego Ostrogskiego, współpracował również z Janem Zamoyskim jako jurysta. Był autorem projektu reformy ziemskiego procesu sądowego, która jednak została odrzucona przez sejm, por. I. Lewandowska-Malec, *Pisarz ziemski lwowski Jan Swoszowski autorem projektu reformy ziemskiego procesu sądowego*, w: *Wielokulturowość polskiego pogranicza. Ludzie – idee – prawo*, red. A. Lityński, P. Fiedorczyk, Białystok 2003, s. 243–258. Ponadto: J. Byliński, *Jan Swoszowski – wytrawny parlamentarzysta i prawnik z czasów Zygmunta III Wazy*, „Sobótka” 1993, z. 2–3, s. 175–188. Zob. I. Lewandowska-Malec, *Swoszowski Jan (ok. 1563–1615) pisarz ziemski lwowski, podkomorzy lwowski, poseł na sejmy, marszałek sejmku*, PSB, t. 46, Warszawa–Kraków 2009–2010, s. 169–173.

¹⁹ Andrzej Fredro – wojski samborski, starosta wiszeński, rotmistrz królewski, dworzanin królewski, dwukrotnie posłował na sejmy z sejmiku wiszeńskiego. Zob. J. Reychman, *Fredro Andrzej*, PSB, t. 7, Kraków 1948, s. 113–114.

²⁰ Jerzy Stano – chorąży sanocki, starosta sądecki był jednym z aktywnych działaczy innowierczych w województwie ruskim i posłem rekordzistą – szlachta wybierała go na swojego przedstawiciela aż dziewięć razy. Podczas rokосу sandomierskiego opowiedział się po stronie wojewody krakowskiego Mikołaja Zebrzydowskiego. W latach 1609–1611 brał udział w wojnie z Moskwą. Uczestniczył w popisach szlachty ziemi sanockiej w 1624 r. M. Sokalski, *Stano Jerzy z Nowotańca h. Gozdawa (zm. po r. 1638)*, PSB, t. 42, Warszawa–Kraków 2002, s. 230–231.

²¹ Stefan Jan Mniszech (zm. 1602) – syn Jerzego Mniszcha (ok. 1548–1613) i Jadwigi z Tarłów, ojciec odstąpił mu starostwo sanockie. Por. E. Opaliński, *Mniszech Jerzy z Wielkich Koń-*

kogo zechcemy”²². Szlachta zgromadzona na sejmiku wiszeńskim 27 stycznia 1598 r. wybrała prawie identyczny zespół posłów, choć z ziemi sanockiej wydelegowano Marcina Stadnickiego i Piotra Bala, który, podobnie jak Stanisław Stadnicki, był innowiercą. Jeszcze w tym samym miesiącu Stadnicki pisał zarówno do J.S. Herburta²³, jak i do J. Zamoyskiego²⁴, powtarzając zapewnienia o gotowości do służenia kanclerzowi swoimi wpływami oraz wyrażając nadzieję na współpracę, jednocześnie nadmieniając o potrzebie uzyskania nowych uposażeń, z których mógłby czerpać środki na prowadzenie działań publicznych w imię interesów kanclerza. Te działania zaowocowały wyciszeniem działalności opozycyjnej zarówno na sejmiku wiszeńskim (27 stycznia), jak i na marcowym sejmie walnym. Stadnicki był niezwykle powściągliwy w wygłaszanych mowach oraz zadowolili się reasumowaniem konstytucji o tumultach religijnych²⁵.

Treść instrukcji przekazanej posłom została ułożona w punktach zgodnie z wagą danego zagadnienia. Niewątpliwie najważniejszą kwestią był wyjazd Zygmunta III Wazy do Szwecji. W dokumencie widoczny jest wielki niepokój szlachty województwa ruskiego związany z tym problemem – zostały mu poświęcone pierwsze dwa punkty. Wyrażano w nich nadzieję, że być może sejm wypracuje inne środki zastępcze i władca nie uda się w zamorską podróż do swojej ojczyzny. W podobnym duchu wypowiedziała się szlachta z innych obszarów Rzeczypospolitej. Województwo ruskie nie miało pomysłu na rozwiązanie problemu szwedzkiego bez wyjazdu króla z kraju, choć sejmik halicki proponował np. interwencję zbrojną²⁶, a lubelski zalecał wysłanie komisarzy²⁷. Gdyby jednak tak się nie stało, to szlachta zgromadzona w Wiszni dostrzegała powagę sytuacji w dziedzicznym królestwie Zygmunta III i godziła się z możliwością jego wyjazdu, lecz ograniczonego czasowo, oraz z warunkiem podjęcia uchwał zapewniających bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne na czas nieobecności monarchy w kraju. Była to kwestia bardzo ważna dla szlachty ruskiej, podobnie jak obrona

---

czyc h. własnego (ok. 1548–1613), PSB, t. 21, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1976, s. 465–468.

²² J.S. Herburt do J. Zamoyskiego, [b.m.], 27 XII 1597, AGAD, AZ 190, k. 50–52.

²³ S. Stadnicki do J.S. Herburta z Łańcuta, 21 I 1598, AGAD, AZ 2859, k. 16.

²⁴ S. Stadnicki do J. Zamoyskiego z Wiszni, 29 I 1598, AGAD, AZ 247, k. 5–6.

²⁵ J. Byliński, *Stanisław Stadnicki h. Szreniawa zw. Diabłem łańcuckim (przed lub w 1551–1610)*, PSB, t. 41, Warszawa–Kraków 2002, s. 427.

²⁶ Instrukcja z sejmiku ziemi halickiej dana posłom na sejm walny, Warszawa, 21 I 1598, AGAD, AR II, 372, s. 1.

²⁷ Instrukcja posłom na sejm z sejmiku, Lublin, 28 I 1598, w: *Akta sejmikowe województwa lubelskiego 1572–1632*, oprac. H. Gmiterek, Lublin 2016, s. 98.

granic i wyciszenie niepokojów wywoływanych przez skonfederowanych żołnierzy domagających się wypłaty zaległego żołdu. Zastanawiające, że obok punktu o konieczności ukrócenia samowoli żołnierskiej i ukarania winnych nie podniesiono kwestii finansowego zaspokojenia wojska. Podobnie postąpiły inne sejmiki małopolskie, m.in. proszowicki i halicki. W niektórych przypadkach, jak np. w odniesieniu do spraw związanych z kończącym się okresem pokoju z Moskwą, szlachta województwa ruskiego wprost zgadzała się na propozycje sformułowane przez króla²⁸, tj. rozpatrzenia tej kwestii na sejmie i uzgodnienia z posłami innych województw oraz z pozostałymi stanami: senatem i królem. Zgromadzeni zabrali również głos w sprawie upominków tatarskich i nalegali na ich złożenie. Z uwagi na bezpośrednie zagrożenie ziem wchodzących w skład województwa ze strony turecko-tatarskiej oczekiwano obrony południowo-wschodniej granicy. Dość naiwnie zakładano, że problem rozwiąże stacjonowanie na Podolu wojska kwarcianego, które miałyby wspierać pospolite ruszenie. Zgromadzenie w Sądowej Wiszni poleciło swoim przedstawicielom poruszyć kwestie unii brzeskiej i obrony praw prawosławnych. Jednocześnie nie występowano przeciwko samej unii oraz nie dążono do jej unieważnienia. Celem było przestrzeganie zasady swobody wyznania, gwarantowanej przez konfederację warszawską, czego potwierdzeniem miało być nieprzymuszanie prawosławnych do przyjmowania unii i niestosowanie represji wobec nich. Szlachta województwa ruskiego miała również nadzieję, że na zbliżającym się sejmie zostaną potwierdzone prawa Rzeczypospolitej do Estonii zgodnie z zaprzysiężonymi przez króla paktami konwentami. Nie było to ostre wezwanie do natychmiastowego działania, a raczej łagodne napomnienie. Zupełnym milczeniem została pominięta kwestia podatków – w Sądowej Wiszni najwyraźniej nie zastanawiano się nad sposobem zaspokojenia pilnych potrzeb Rzeczypospolitej, takich jak uwzględnienie żądań wojska, wykup zastawionych dóbr i klejnotów koronnych, obrona granic czy wyprawa do Szwecji. W przypadku szlachty województwa ruskiego musi budzić to zdziwienie, skoro jednocześnie zwracała uwagę na zagrożenie turecko-tatarskie i problem konfederacji żołnierskich. W instrukcji odzwierciedlenie znalazła sprawa obsady biskupstwa wileńskiego, wzbudzająca wówczas w całej Rzeczypospolitej, ale zwłaszcza w Wielkim Księstwie Litewskim, sporo animozji. Szlachta województwa ruskiego podzielała zdanie pozostałych koroniarzy i nie miała nic przeciwko nominacji Bernarda Maciejowskiego na wspomniane biskupstwo. Argumentem przemawiającym za tą kandydaturą było powierzenie kierowania diecezją krakowską kardyna-

²⁸ Legacja królewska na sejmiki przedsejmowe, 20 XII 1597, BC 370, k. 43–54.

łowi Jerzemu Radziwiłłowi. Ponadto nieuznawanie przez Litwinów nominacji Maciejowskiego wystawiało na szwank autorytet króla i papieża. Proponowano przypomnienie zasad unii lubelskiej: zjednoczenia, równości i braterstwa. Sejmik wiszeński, jako jeden z nielicznych, wpisał do swojej instrukcji kwestię stosunków Rzeczypospolitej z hospodarem mołdawskim. Zwracano uwagę, że za udzieloną pomoc w zdobyciu tronu należy się państwu polsko-litewskiemu wynagrodzenie. Być może szlachta spodziewała się zwiększenia swoich wpływów na tym terenie. Ostatnie dziesięć punktów dotyczyło spraw lokalnych: uchwalenia terminów roków ziemskich, upomnienia się o wynagrodzenie za służbę królowi i państwu dla konkretnych osób (np. Andrzeja Fredry), zabezpieczenia miast itp.

W porównaniu z burzliwymi obradami sejmiku wiszeńskiego w 1597 r. styczniowe zgromadzenie w 1598 r. było bardzo spokojne. Był to efekt wyciszenia konfliktu między Stanisławem Stadnickim a Janem Zamoyskim, stąd też jego umiarkowana i ugodowa postawa podczas sejmu 1598 r. Kulisy wydarzeń w Sądowej Wiszni stanowią ciekawe studium przypadku mechanizmów życia sejmikowego. Pokazują również różne sposoby wpływania na ówczesną lokalną politykę i sieć powiązań zbudowaną przez kanclerza wielkiego koronnego. Szczególne znaczenie w województwie ruskim w kontekście sejmiku mieli wypróbowani stronnicy polityczni, jak Jan Tomasz Drohojowski i Jan Szczęsny Herburt, należący do grupy niższych urzędników państwowych²⁹. Wobec nich, jak również w stosunku do kasztelana lwowskiego Stanisława Żółkiewskiego, kanclerz stosował sformułowanie „powinny”, zarezerwowane dla osób bliskich, reprezentujących jego interesy³⁰. Wydaje się, że wydarzenia z lat 1597 i 1598 dopiero po analizie korespondencji i materiałów sejmikowych stają się pełniejsze i odzwierciedlają dynamiczną sytuację polityczną na Rusi.

Niniejszą edycję źródłową przygotowano zgodnie z zasadami *Instrukcji wydawniczej dla źródeł historycznych od XVI w. do poł. XIX w.* opracowanej przez Kazimierza Lepszego jeszcze w latach pięćdziesiątych XX w.³¹ Pisownię zmodernizowano z zachowaniem pewnych form oddających urok wymowy staropolskiej. Pozostawiono więc niektóre oboczności i archaiczne formy morfologiczne wyrazów („naszim”, „kłopociech”, „wszitki”, „żałośczią”, „żebi” itp.), dawne formy użycia czasowników („winszowacz”). Kierując się koniecznością udostępnienia

²⁹ W. Tygielski, *Listy, ludzie, władza. Patronat Jana Zamoyskiego w świetle korespondencji*, Warszawa 2007, s. 54.

³⁰ Ibidem, s. 81.

³¹ K. Lepszy, *Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI w. do poł. XIX w.*, Wrocław 1953.

tekstu również tym, którzy nie mają za sobą studiów i przygotowania historycznego bądź edytorskiego, przyjęto zasadę pełnego tłumaczenia fragmentów z języka łacińskiego na język polski. Zachowano także dawne przyrostki czasowników oraz oryginalne brzmienie nazw geograficznych. Polską wersję tłumaczenia tekstu łacińskiego zapisanego w edycji kursywą umieszczono w nawiasach prostokątnych „[]”, lekcje wtrącone nawiasem klamrowym „{}”, natomiast nawias kątowny „<>” zastosowano do rozwinięcia lub uzupełnienia brakujących liter.

EDYCJA ŹRÓDŁOWA

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Radziwiłłów, dział II, nr 377, Sądowa Wisznia, 27 I 1598, s. 1–7

[s. 1] Instrukta PP. Posłom naszym w Wiśni na sejmiku *pro die 27 Ianuarii* [na dzień 27 stycznia] od KJM złożonim dana na sejm walny koronny *pro die 2. Martii* [na dzień 2 marca] w Warszawie przypadającej od nas obranim. To jest z ziemie lwowskiej: Ich Mściom Panu Andrzejowi Siemieńskiemu³² z Sienna³³ a na Gołogorach³⁴ podkomorzemu, Panu Janowi Swoszowskiemu, pisarzowi ziemie lwowskiej³⁵. Z ziemie przemyskiej Panu Stanisławowi Stadniczkiemu ze Żmigroda na Łączuczie³⁶ i Panu Andrzejowi Fredrowi³⁷ z Chodnowicz³⁸. Z sanockiej ziemi Panu Marczinowi Stadniczkiemu³⁹ ze Żmigroda na Rimanowie i Panu Piotrowi Balowi⁴⁰, którzy po zaleczeniu i oddaniu wiernego poddaństwa naszego JKM W[a]szego błogosławieństwa, długiego panowania, z rozszerzeniem sławi JKM od nas winszowacz będą. A potem niży wyrażone poruczenia, sprawowacz mają.

³² Andrzej Siemieński – podkomorzy lwowski w latach 1596–1603.

³³ Sienna – wieś w województwie sandomierskim położona w odległości ok. 50 km na północny zachód od Sandomierza.

³⁴ Gołogóry – wieś w województwie ruskim, w ziemi lwowskiej położona w odległości ok. 50 km na południowy wschód od Lwowa.

³⁵ Jan Swoszowski (ok. 1563–1615) – pisarz ziemski lwowski w latach 1588–1612.

³⁶ Stanisław Stadnicki (ok. 1551–1610) – starosta zygwulski w latach 1599–1610.

³⁷ Andrzej Fredro (ok. 1570–1621) – rotmistrz i dworzanin (od 1591) w służbie Zygmunta III Wazy, późniejszy wojski większy przemyski w latach 1601–1617.

³⁸ Chodowice – wieś w województwie ruskim, ziemi przemyskiej, położona w odległości ok. 15 km na południowy wschód od Przemyśla.

³⁹ Marcin Stadnicki (1552–1628) – późniejszy kasztelan sanocki w latach 1609–1626 i ochmistrz dworu Maryny Mniszchówny.

⁴⁰ Piotr Bal (1570–1617) – późniejszy podkomorzy sanocki w latach 1607–1617.

1. Iż nam JKM przekładacz raczi Dziedzicznego Królestwa swego swedzkiego, przez książęcia Karła⁴¹ zatrudnienie, zacim potrzebę odjazdu swego ukazowacz nam i od nas *auxilia* [pomocy] żądacz raczi. Z obżałowaniem takiego JKM ubliżenia chęci i animusi nasze jako w spólnej wszitki Rzeczypospolitej sławie i dostojenstwie KJM Panu i głowie ciała tego, Rzeczy Pospolitej naszej wiernie ofiarujemy. Lecz iż Królestwu naszemu w wielkich niebezpieczeństwach i ustawicznych kłopotach położonemu na obecności JKM wiele albo raczej wszitko należy, o to J Króla M. prosimi pilnie tudzież i Ichm. PP. senatorów. Abi te pacifikacją Królestwa Swedzkiego raczej przez insze *media* [środki]. A nie odjazdim od nas swym może-li to bycz, odprawicz racził.
2. Czo jeśliby inaczej stacz się nie mogło, tedi z ostrzeżeniem bezpieczeństwa i pokoju Ojczizni naszej, także i rządu wewnętrznego [s. 2] i całego wiary naszej i Państwa tego króla JM do dzierżenia z żalością, praw i swobód naszich. Odjazdu pozwalamy z zamierzeniem na zwrócenie czasu słusznego i ratunku na tę drogę nie odmawiamy i PP. Posłom naszym zleczamy żeby z tego sejmu nie odjeżdżali, nie opatrziwszy *dignitatem* [godności] KJM nicz niezwyczajnego na nas nie wnosząc, nie odmawiami.
3. A przestrzegając zarazem tak wnątrznego jako i granicz koronnych bezpieczeństwa. Naprzód konstytucją *Anni 159 tertii*⁴² [roku 1593] póki by się JKM nie racził do nas wrócić, *pro hac vice et tempore* [na to miejsce i czas]. I te strony zawarcia ziemie i okazjej czudzoziemskich praktik tilko, a zachowania w czasie zwierzchności JKM i praw koronnych akkasumujemy. Potim żołnierza kwarczianego ostrzegwsi jako najbarziej disiplinę jego pozwalami z tą konditią, abi na Ukrainie Podolskiej, a nie we włościach leżą miał.
4. A uchowaj Boże nagłego i wielkiego niebezpieczeństwa na Koronę naszą okazowanie po powieziech i ziemiach koronnych zwyklim obiczajem, z warunkiem pokoju pospolitego i tego, aby tam nicz stanowiono nie było PP. Posłowie nasi uchwalicz i prziniescz nam mają. Także i ruszenie pospolite wedle konstytucziej *Anni 159 tertii* [roku 1593]⁴³.
5. Konfederatia żołnierska iż jest *mali complet[a] cum magna indignitate tam Reipub[licae]. quam Sac[ri]. R[egis] M[aiestatis] damnoq<ue>* [złem wypełniona z wielką hańbą oraz szkodą tak Rzeczypospolitej, jak i Świętego Majestatu Królewskiego] *inquisitia* [śledztwo] pilną uczinicz kto bi jej był autorem *et iuxta paenas statuti et constitutiones* [i zgodnie z karami statutowymi i konstytucjami]

⁴¹ Karol IX Waza (1550–1611) – król Szwecji w latach 1599–1611.

⁴² VC 2/2, s. 196.

⁴³ „O pospolitym ruszeniu”, ibidem, s. 198.

karacz go o to, szkody abi byli nagrodzone przez żołnierze uczinione, tak w dobrach KJM jako i w szlacheckich pod konfederacją i przed konfederacją sposób nagrody namówicz i for im naliescz.

6. Strony tumultu lwowskiego komu winę dadzą, niechaj sprawę da o swojej niewinności. [s. 3]

7. Tatarskie upominki zwikle odprawione bydź mają i o uczynienie munitiej na Ukrainie dla przechodów ich prosicz ich M. PP. Posłowie mają mianowicie Czochrim⁴⁴ dzierzawi JM pana krajczego⁴⁵. Jednak nie z kwarta ani z poborów.

8. Ziemie inflanczkiej nie tilko w sędziach *et magistratibus* [i urzędach], ali też w požitkach Rzeczypospolitej. Abi biło gruntowne postanowienie uczinione pilnie się staracz mają. PP. Posłowie tego *omnino* [całkowicie] uczinieniem prawom, aby tak znośni ludzie Inflanczikowie Niemczy, poseszej, dziedzicznych i zamków nie trzymali i nie kupowali *sub paena peculatus* [pod karą jak za defraudację], a mianowicie strony zamku dzierzawi Pana Jana Ostrowskiego⁴⁶ Dinamentu⁴⁷ poprzecz skargi jego i potrzeb zamku tamtego.

9. O traktowaniu dalszego pokoju z Moskwą *ad consensum omnium ordinum Regni* [przy zgodzie wszystkich stanów Królestwa] na sejm zachowujemy, wedle propositiej JKM.

10. O biskupstwo wolińskie⁴⁸, aby JM ksiądz biskup terazniejszy⁴⁹ od Ichm. PP. Posłów litewskich inkwietowany nie był *et dignitas* [i godność] JKM tudzież i konsekratia Stolicze Rzymskiej urażona nie biła, serio się staracz PP. Posłowie nasi mają stanąwszy w krysiech związków naszich i miłości z obopólnej JM ks. kardynała Radziwiłła⁵⁰. Strony biskupstwa krakowskiego w diskwisitią nie przywodząc.

11. *Securitatem iudiciorum et officiorum* [bezpieczeństwa wyroków i urzędów] warownie obostrzicz *cum sufficienda forma et modo, executionis* [z wystarczającą

⁴⁴ Być może chodzi o Czehryń, miasto w województwie kijowskim nad Dnieprem, położone w odległości ok. 215 km na południowy wschód od Kijowa.

⁴⁵ Być może chodzi o Piotra Opalińskiego (1566–1600) – krajczego koronnego w latach 1588–1600.

⁴⁶ Jan Ostrowski – starosta dyjamencki w latach 1583–1600 i starosta nowomłyński w latach 1587–1600.

⁴⁷ Dyjament, zwany również Dynemuntem – twierdza położona w Inflantach u ujścia Dźwiny do Morza Bałtyckiego, obecnie teren ten stanowi część Rygi.

⁴⁸ Chodzi o biskupstwo wileńskie.

⁴⁹ Prawdopodobnie chodzi o Benedykta Woynę (zm. 1615), który od 1594 r. administrował diecezją wileńską, a w 1600 r. otrzymał nominację na godność biskupa wileńskiego, którą sprawował do swojej śmierci w 1615 r.

⁵⁰ Jerzy Radziwiłł (1556–1600) – biskup wileński w latach 1579–1571, biskup krakowski w latach 1591–1600. W grudniu 1583 r. otrzymał godność kardynała.

formą i sposobem egzekucji]. A dla warownego i bezpiecznego sejmików i sądu odprawowania noszenie rusznicz *penitus* [zupełnie] znieść. Także sposób obie-rania deputatów i posłów i konkluzje sejmów namówicz.

12. Gospodar wołoski⁵¹, iż przez posły swe sprawy swej państwa swego na sejm zalecza i tu nam przez listy krzywdy swe donosi, mają jego petita komendować, która ziemia i z Korony siła kosztuje. PP. Posłowie staracz się mają, jakoby też pożytek stamtąd Rzeczypospolita nasza miała.

[s. 4] 13. Co mi się między dobry KJM a szlacheckimi i miejskimi uczynione, aby nie były *in dubium* [w wątpliwość] wokowane [podawane] podług constituciei staracz się PP. Posłowie mają.

14. Składy w miastach szlacheckich zwikłe i w konstitucjach specyfikowane aby nie były od dzierżawców dóbr KJM i żadnich inszych osób w nich impediowane. O co *foru<m> et poena<m>* [sąd i karę] namówicz i postanowicz mają.

15. A iż się uskarżają Ichmoś Panowie Bracia nasi *diversae religionis* [innowiercy], strony niedochodzenia krzywd swych, przeto staracz się o to PP. Posłowie mają, abi za zgodą i uważaniem wszech stanów koronnych ta rzecz na tym sejmie koniecz swój wzięcz mogła. Wprzód jednak tej rzeczy nie puszczając, przed wyżej pisanemi artykuły. Także Ichmościowie Panowie Bracia nasi religiei greckiej jakoby naruszenia prawa swego w religiei nie czierpieli i dekreta ich by się pokazały, przeciwko prawu staracz się mają PP. Posłowie, aby były zniesione *ex cognitione* [z rozstrzygnięcia sprawy].

16. A iżechmy zrozumieli sprawy KJM Królestwa Szwedzkiego bydź zatrudnio-ne, zaczim upominanie się Estoniej na ten czas przikrzycz się nie chcemy. Prawo jednak, które ma doń Rzeczypospolita wcale sobie warując i pewni tego będącz, że JKM za wróceniem się i uspokojeniem tamtych spraw wedle *pacta conventa* Rzeczypospolitej oddając ją⁵² i nas ją assekurowacz, tym jasny będzie raczył na tymże sejmie.

17. Pod odjazd KJM *exemption<em> bonor<um> Regalium* [wykupienie króle-wszczyzn], aby na tribunale sądzone były.

18. Konstitucią o ustawach wojewodzicz, aby na sejmie *in exequ<ti>onem definite* [ostatecznie do realizacji] przywieńcz *cum declaratione et specificante fori pene et auctore* [z deklaracją i ustaleniem sądu, kary i sprawcy].

[s. 5] 19. O zbiegłych sługach szlacheckich, „urzędnikach i szafarzach^a sposób naleńcz jakoby *certis probationibus et documentis acceden<ti> auctoris* [pewnymi

⁵¹ Michał II Waleczny (1557–1601) – gospodar Wołoszczyzny w latach 1593–1600.

⁵² „Confirmatio pactorum conventorum”, VC 2/2, s. 55–58.

badaniami i dokumentami stojącego przed sądem sprawcy] mógł szkód swych *per iuramentum* [przez przysięgę] dość.

20. Wywiedzenie *nobilitatis in proprio districtu et conventu particulari eiusdem terrae* [szlachty we własnym powiecie i sejmiku tejże ziemi] abi było.

21. Klejnoty koronne, żeby z retent poborowych wielkopolskich, pruskich i litewskich były eliberowane i do rąk JM Pana podskarbiego⁵³ oddane, gdyż te pobory na żołnierza złożone są i na to wykupienie klejnotów w propositiej JKM ukazane.

22. Iż się czasy roków ziemskich w województwie naszym ruskim i ziemiach jego tak śczisnęli, że dla angustiej czasu z jednej ziemie do drugiej zjechacz nie może mi, którzy różne majątności swe mamy. A drugie dla sejmiku deputackiego nie dochodzą ma być konstitucia uczyniona i czasy insze tym rokom tak lwowskiej jako i przemiskiej ziemie. Wpisane i oznaczone to jest pierwsze roki we Lwowie we czwartek po Trzech Królach, w przemiskiej we wtorek *post festum Sanctae Agnetis* [po święcie św. Agnieszki]. W Żidaczowie⁵⁴ *post festum purificationis Be-atissimae Virginis Mariae* [po święcie Oczyszczenia Najświętszej Maryi Panny]⁵⁵. W Przeworsku *feria tertia post festum Sanctae Dorotae* [we wtorek po święcie św. Doroty]⁵⁶. Drugie roki we Lwowie *feria quinta post Dominica Laetare* [w czwartek po niedzieli Laetare]⁵⁷. W Przemiślu *feria tertia post Dominica Conductus Paschae* [we wtorek po pierwszej niedzieli po Wielkanocy]. W Żidaczowie *feria secunda post Dominica Misericordiae* [w poniedziałek po drugiej niedzieli po Wielkanocy]. W Przeworsku *feria tertia post Dominica cantate* [we wtorek po czwartej niedzieli po Wielkanocy]. Trzecie roki we Lwowie *feria quinta post festum Sancti Joannis Baptistae* [w czwartek po święcie św. Jana Chrzciciela]⁵⁸. W Przemiślu *feria tertia post festum Sanctae Margarete Virginis* [we wtorek po święcie św. Małgorzaty dziewicy]⁵⁹. W Żidaczowie *feria secunda post festum sancti Jacobi* [w poniedziałek po święcie św. Jakuba]⁶⁰. W Przeworsku *feria tertia post festum S<ancti> Petri vin-*

⁵³ Jan Firlej (ok. 1560–1614) – podskarbi wielki koronny w latach 1590–1609.

⁵⁴ Żydaczów – miasto w województwie ruskim w ziemi lwowskiej, położone w odległości ok. 43 km na południowy wschód od Lwowa.

⁵⁵ Oczyszczenie Najświętszej Maryi Panny – 2 lutego, ostatnie z cyklu świąt po Objawieniu Pańskim (6 stycznia).

⁵⁶ Wspomnienie św. Doroty przypada 6 lutego.

⁵⁷ Niedziela Laetare – czwarta niedziela Wielkiego Postu, zwana niedzielą radości; nazwa pochodzi od początkowych słów antyfony rozpoczynającej liturgię: *Laetare, Ierusalem* („Wesel się, Jeruzalem”).

⁵⁸ 24 czerwca obchodzone jest święto narodzenia św. Jana Chrzciciela.

⁵⁹ Święto św. Małgorzaty dziewicy przypada 20 lipca.

⁶⁰ W liturgii Kościoła katolickiego święto to obchodzone jest 25 lipca.

culati [we wtorek po święcie św. Piotra w Okowach]⁶¹. Czwarte roki we Lwowie *post festum Sancti Michaelis Archangelis* [po święcie św. Michała Archanioła]⁶².

[s. 6] W Przemiślu *feria tertia post festum S<an>c<ti> Marci Ap<osto>li et Evangelistae* [we wtorek po święcie św. Marka Apostoła i Ewangelisty]⁶³. W Żidaczowie *f<e>r<ia> secunda post festum S<anctae> Hedvigis* [w poniedziałek po święcie św. Jadwigi]⁶⁴. W Przeworsku *feria tertia post festum S<ancti> Simonis et Judae Ap<os>to<lo>rum* [we wtorek po święcie św. Szymona i Judy Apostołów]⁶⁵.

23. JM Pana Andrzeja Fredra rotmistrza i dworzanina JKM, którzy zdrowiem i kosztem swym wielkim JKM i Rzeczpospolitej znacznie służy, zalecaliśmy JKM i poruczyliśmy PP. Posłom naszym, żeby się też z nagrodi równo z zasłużoneami Rzeczpospolitej i służb swich cieszyć się mógł. Jednak do tego czasu otrzymancz swego skutku prośba nasza mogła, teraz poruczamy PP. Posłom rady, aby sumę *ad extimationem* [do oceny] sta liat uczinionam na [...] nie jego od JKM jemu dana była i zapisana i sumpt ten, który na służbę Rzeczpospolitej wydał długiem jemu i potomkom jego był asekurowany, gdyż i prawo tego pozwala i rzecz to jest przeciwko jego i nakładów i niebezpiecznym posługom dość miała.

24. Zadworne pozwy, aby spraw sejmowych nie zatrudniały, staracz się mają PP. Posłowie, aby były zniesione wedle dawnej konstytucyj.

25. Lustratia aby na tym sejmie doszła życzymy.

26. Depaktalia sądów i urzędów *paenas con<stitutionum> secus facien<das>* [kary prawa inaczej do wykonania] postanowicz.

27. Przysięgę urzędnicy ziemscy *in absentia dignitationem*⁶⁶ [pod nieobecność urzędników], aby mogły przed urzędnikami ony ziemie albo województwa postanowicz.

28. Liczbę z prowentów swych, aby miasta wedle konstitutiej czynili.

29. O sprawę Pana Bałabanowa⁶⁷ z władiką łuczkiem⁶⁸ staracz się mają, aby była uznana.

⁶¹ Święto to obchodzone jest 1 sierpnia.

⁶² Święto to obchodzone jest 29 września.

⁶³ Kościół katolicki wspomina św. Marka 25 kwietnia.

⁶⁴ Wspomnienie św. Jadwigi przypada 16 października.

⁶⁵ Święto Apostołów Szymona i Judy Tadeusza obchodzone jest 28 października.

⁶⁶ Oczywiście omyłka pisarska – takie słowo nie istnieje, powinno być *dignitatum* albo *dignitatum*.

⁶⁷ Gedeon Bałaban (1530–1607) – prawosławny biskup lwowski w latach 1569–1607. Jeden z największych przeciwników unii brzeskiej.

⁶⁸ Cyryl Terlecki (ok. 1540–1607) – biskup greckokatolicki łucko-ostrogski w latach 1594–1607. Jeden z gorących zwolenników unii brzeskiej i jej sygnatariusz w 1596 r.

30. Opatrzanie i bezpieczeństwo miast koronnych: Lwowa, Przemyśla, Sambora, aby było staracz się mają PP. Posłowie, gdiż nam i Rzeczpospolitej na tych miejscach naleži.

[s. 7] 31. Za JM panem chorążim krakowskim⁶⁹ przyczinic się, abi w swym dzie-dzicztwie trudnoći i pieniędzmi nie miał i dekreta tribunalskie w tej sprawie, abi nie były *in dubium* [w wątpliwość] wokowane.

32. Za JM Panem wojskim żydaczowskim⁷⁰ przyczinic się, abi JKM na jego zasługi respekt miłościwie miecz racził, a przina[j]mni, abi jego sprawę *in deliber<ati>o-nem* [do rozważenia] zostawioną JKM wsadzicz racził.

33. Za Pany Popielami przyczinić się, abi żupy ich dziedziczne im restituuwane były⁷¹.

Także i za Pany litewskimi, aby ich instygator KJM⁷² nie turbował *temere* [bez-zasadnie] o frimark⁷³.

Które artykuły i namowy nasze do rąk PP. Posłów naszych daliśmy z podpisem Wielmożnego Pana Stanisława Żółkiewskiego, kasztellana lwowskiego, hetmana polnego, hrubieszowskiego *etc.* starosty⁷⁴ senatora przy nas będącego i Ichm. Panów marszałka koła naszego⁷⁵ i deputatów do podpisania artykułów tych wysadzonych. Działo się w Wiśni *ut supra* [jak wyżej].

^{a-a} – nadpisane.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne

Archiwum Główne Akt Dawnych:

Archiwum Radziwiłłów II: 372, 377.

Archiwum Zamoyskich: 190, 247, 670, 2859.

Biblioteka Książąt Czartoryskich w Krakowie: 370.

⁶⁹ Marcyan Chełmski (ok. 1575–1641) – chorąży krakowski w latach 1569–1612.

⁷⁰ Krzysztof Jakub Leśniowski (ok. 1540–1620) – wojski żydaczowski w latach 1591–1618.

⁷¹ Popielowie – ród pieczętujący się herbem Sulima. Jego przedstawiciele posiadali dobra w okolicach Drohobycza.

⁷² Andrzej Rzeczycki (ok. 1560–1608) – instygator koronny w latach 1591–1608.

⁷³ Frymark – transakcja handlowa polegająca na zamianie dóbr szlacheckich na dobra królewskie.

⁷⁴ Stanisław Żółkiewski (1547–1620) – kasztelan lwowski w latach 1590–1608, hetman polny koronny w latach 1588–1618, starosta hrubieszowski w latach 1588–1620.

⁷⁵ NN.

Źródła drukowane

- Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie*, t. 20: *Lauda sejmikowe*, t. 1: *Lauda wiszeńskie 1572–1648*, oprac. A. Prochaska, Lwów 1909.
- Akta sejmikowe województwa lubelskiego 1572–1632*, oprac. H. Gmiterek, Lublin 2016.
- Dyaryusze sejmowe r. 1597*, wyd. E. Barwiński, „Scriptores Rerum Polonicarum”, t. 20, Kraków 1907.
- Volumina Constitutionum*, t. 2, cz. 2: 1587–1609, oprac. S. Grodziski, Warszawa 2008.

Opracowania

- Byliński J., *Jan Swoszowski – wytrawny parlamentarzysta i prawnik z czasów Zygmunta III Wazy*, „Sobótka” 1993, z. 2–3, s. 175–188.
- Byliński J., *Stanisław Stadnicki h. Szreniawa zw. Diabłem łańcuckim (przed lub w 1551–1610)*, PSB, t. 41, Warszawa–Kraków 2002.
- Chlebik N., *Rozdwojenie sejmiku wiszeńskiego w 1597 r.*, „Rocznik Filozoficzny Ignatianum” 28(2), 2022, s. 215–236.
- Cynarski S., *Herburt Jan Szczęsny h. własnego (1567–1616)*, PSB, t. 9, Wrocław 1960–1961, s. 443–445.
- Janiszewska-Mincer B., *Rzeczpospolita Polska w latach 1600–1603 (narastanie konfliktu między Zygmuntem III Wazą a stanami)*, Bydgoszcz 1984.
- Janiszewska-Mincer B., Mincer F., *Rzeczpospolita Polska a Prusy Książęce w latach 1598–1621. Sprawa sukcesji brandenburskiej*, Warszawa 1988.
- Kaniewska I., *Sieniński Jakub h. Dębno (1568–1639)*, PSB, t. 37, Warszawa–Kraków 1996–1997, s. 174–179.
- Lepszy K., *Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI w. do poł. XIX w.*, Wrocław 1953.
- Lewandowska-Malec I., *Pisarz ziemski lwowski Jan Swoszowski autorem projektu reformy ziemskiego procesu sądowego*, w: *Wielokulturowość polskiego pogranicza. Ludzie – idee – prawo*, red. A. Lityński, P. Fiedorczyk, Białystok 2003, s. 243–258.
- Lewandowska-Malec I., *Sejm walny koronny Rzeczypospolitej Obojga Narodów i jego dorobek ustawodawczy (1587–1632)*, Kraków 2009.
- Lewandowska-Malec I., *Swoszowski Jan (ok. 1563–1615) pisarz ziemski lwowski, podkomorzy lwowski, poseł na sejmy, marszałek sejmowy*, PSB, t. 46, Warszawa–Kraków 2009–2010, s. 169–173.
- Opaliński E., *Mniszech Jerzy z Wielkich Kończyc h. własnego (ok. 1548–1613)*, PSB, t. 21, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1976, s. 465–468.
- Reychman J., *Fredro Andrzej*, PSB, t. 7, Kraków 1948, s. 113–114.
- Rzońca J., *Rzeczpospolita Polska w latach 1596–1599. Wybrane zagadnienia polityki wewnętrznej i zagranicznej*, Opole 1980.
- Rzońca J., *Sejmy z lat 1597 i 1598*, cz. 1: *Bezowocny sejm z 1597 roku*, Warszawa–Wrocław 1989.
- Rzońca J., *Sejmy z lat 1597 i 1598*, cz. 2, *Ostatni sejm Rzeczypospolitej w XVI wieku*, Opole 1993.
- Rzońca J., *Spór o prawomocność wyboru posłów wiszeńskich na sejmie 1597 r.*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu”, Historia, 23, 1986, s. 13–22.

Serafin J., *Jan Szczęsny Herburt (1567–1616). Działacz szlachecki, pisarz polityczny, wydawca*, Sanok 2017.

Sokalski M., *Stano Jerzy z Nowotańca h. Gozdawa (zm. po r. 1638)*, PSB, t. 42, Warszawa–Kra-ków 2002, s. 230–231.

Tygielski W., *Listy, ludzie, władza. Patronat Jana Zamoyskiego w świetle korespondencji*, War-szawa 2007.

Abstract

The sejmik instructions of the Ruthenian province of 1598 – source edition

Keywords: sejmik of Wisznia, sejmik instruction, source edition, Stanisław Stadnicki, Jan Zamoyski

The article is a discussion of the 1598 sejmik instructions of the Wisznia sejmik, which is not included in the edition of *Akt grodzkie i ziemskie...* by Antoni Prochaska. The appendix contains an edition of this source, its basis being a manuscript from Section Two of the Radziwill Archives stored at the Main Archive of Historical Records. In light of the instructions, undoubtedly the greatest concern among the nobility of the Rus province was King Sigismund III Vasa's planned trip to Sweden. They also feared the internal and external unrest that the ruler's absence could cause. Understanding the content of the instructions, as well as the course of the sejmik itself, is impossible without knowing the political context, both on a national and local scale. Therefore, the article uses the correspondence of, among others, Jan Zamoyski, Stanisław Stadnicki and Jan Szczęsny Herburt.

Translated by Stefan Kubiak